

KATVE-RYHMÄN KOKOUS

Aika: torstai 15.12.2005 klo 13:00-15:45

Paikka: Helsingin yliopiston kirjasto, Teollisuuskatu 23, kokoushuone B453

Läsnä:

Aho, Lauri - HYK
Autio-Tuuli, Marjatta - HYK
Hakala, Juha - HYK (puheenjohtaja)
Hakala, Nanna - HYK (sihteeri)
Hedman, Arne - HYK
Holopainen, Päivi - HYK
Jauhiainen, Annu - HYK
Korhonen, Anneli - Hämeen ammattikorkeakoulun kirjasto
Kurki, Esa - HYK
Kurvinen, Birgitta - Jyväskylän ammattikorkeakoulun kirjasto
Lehtinen, Riitta - HelMet-kirjastot, Millennium-yhteyshenkilö
Lindström, Seppo - TietoEnator Libraries
Lund, Satu - Mikkelin kaupunginkirjasto
Maijala, Ere - HYK
Nurminoro, Ritva - Lapin kirjasto
Peltonen, Esa - ATP
Petrell-Auvinen, Sonja - Axiell
Renfors, Anneli - Tampereen ammattikorkeakoulun kirjasto
Tuuteri, Olli - BTJ Kirjastopalvelu
Vilkki-Eriksson, Kiti - BTJ Kirjastopalvelu

1. Kokouksen avaus ja asialistan hyväksyminen

Puheenjohtaja avasi kokouksen klo 13:00. Käytiin läpi lyhyt esittelykierros.

2. MARC21 koko kirjastoverkon yhteiseksi formaatiksi?

Juha Hakala kertasi aluksi miten formaattiasiaassa on tähän mennessä edetty. Aiheesta oli lähetetty asialistan mukana tausta-aineistoksi artikkeli "MARC21-Fin vai MARC21 – siinäpä kysymys" (Tietolinja 2/2005).

Sekä Linnea2- että AMKIT-konsortiot (Suomen Voyager-kirjastot) ovat tehneet päätöksen siirtyä MARC21-formaattiin vuoteen 2008 mennessä. Näiden päätösten jälkeen on katsottu että asia voidaan viedä kahden kirjastosektorin antaman mandaatin turvin koko kirjastoverkon keskusteluun. Tämä tilaisuus oli avaus sille keskustelulle. Paikalle oli kutsuttu järjestelmätoimittajien lisäksi eri kirjastosektoreiden edustajia, ja vain erikoiskirjastoista ei valitettavasti saatu ketään mukaan tällä kertaa.

Sen jälkeen kun yliopistokirjastot siirtyivät vuonna 2000 Voyager-järjestelmään ja pois FINMARC-formaatista, Suomen kirjastoilla ei ole enää ollut yhteistä MARC-formaattia.

Silloin kansalliskirjasto lupasi tukea FINMARCia vielä viisi vuotta tuottamalla tietueita ja tarjoamalla koulutusta. FINMARCin kehitystyö lopetettiin jo tuolloin v. 2000. Koska nyt ollaan tilanteessa, että kirjastojen käytössä on monta eri MARC-formaattia, paitsi että siitä aiheutuu paljon työtä, kansalliskirjasto ei myöskään voi tukea kaikkia kirjastoja tasapuolisesti formaattiasioissa. Toimialalajennuksen kannalta tämä on huono tilanne. Siksi haluttaisiin saada aikaan suositus kirjastoverkon yhteisestä formaatista. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kaikkien olisi heti pakko siirtyä yhteiseen formaattiin. Kansalliskirjasto tuottaa tietueita esim. FINMARC-muodossa jatkossakin. Tätä tehdään entiseen tapaan niin kauan kunnes Voyager-kirjastoissa formaatti vaihtuu, ja senkin jälkeen muutokset tuotettavan FINMARCin laadussa ovat melko vähäisiä.

Alustuksen jälkeen käytiin läpi ensin järjestelmätoimittajien kommentteja aiheesta.

ATP:lla valmistelutyötä formaattiasian suhteen on jo tehty, ja siitä on keskusteltu mm. kehittämispäivillä asiakkaiden kanssa. Origo-järjestelmän sisäisenä formaattina on tällä hetkellä FINMARC, mutta tarkoitus on toteuttaa versio jossa olisi mahdollista käyttää sisäisenä formaattina myös MARC21:sta. ATP:n näkökulmasta kirjastot voivat tehdä oman päätöksensä ja he tekevät järjestelmän, joka tukee molempia vaihtoehtoja. On arvioitu, että kun kysyntää tulee, MARC21:sta tukeva järjestelmäversio voidaan rakentaa noin puolessa vuodessa. Käyttäjille koituvat kustannukset ovat vielä hämärän peitossa, mutta on selvää että niitä tulee jonkin verran.

Axiellin uusi, ainoastaan puhdasta MARC21-formaattia tukeva LIBRA-järjestelmän versio on jo markkinoilla. Ensimmäiset suomalaiset asiakkaat ottavat sen käyttöön vuonna 2006. Käyttäjille tulee jonkinlaisia kustannuksia datan konversiosta (FINMARC -> MARC21).

TietoEnatorille kolmen vuoden siirtymäaikataulu ei ole ongelma, vaan Pallas-järjestelmään voidaan toteuttaa MARC21, jos yleisissä kirjastoissa näin päätetään. Jo nyt MARC21-formaattia liikutellaan portaalikuvioissa. Kriittisenä näkemyksenä tuotiin kuitenkin esille se, että joka tapauksessa formaatin vaihtamisesta aiheutuu kustannuksia, jotka koituvat kirjastojen maksettaviksi. Lisäksi konversiot aiheuttavat varmasti sotkua. Mitä kirjastot loppujen lopuksi hyötyisivät formaatin vaihtamisesta ja onko se viime kädessä suhteessa kustannuksiin? Onko järkevää tehdä massiivisia ja kalliita toimenpiteitä vain siksi, että siirryttäisiin yhdestä MARC-formaatista toiseen, joka on tietorakenteena jo ”ikivanha”, peräisin 1960-luvulta.

Vastakommenttina edelliseen esitettiin, että MARC21-formaatista on jo valmiiksi olemassa välineet uudempiin tietorakenteisiin, kuten MARCXML:ään, siirtymiselle.

BTJ:n järjestelmässä on sisäisenä formaattina FINMARC, ja tällä hetkellä yhteistyö Voyager-järjestelmän kanssa on hyvin integroitu. Tietueita luetteloidaan suoraan Voyageriin (FENNICAan) ja sen jälkeen ne muunnetaan kirjastojen haluamaan muotoon. Esimerkiksi Axiellin kanssa on keskusteltu MARCXML:n tuottamisesta. Tälläkin hetkellä tehdään tosin osittain käsityötä, kun kaikkea ei voida hoitaa automaattisten konversioiden avulla. BTJ:n tavoitteena on jatkaa mahdollisimman puhtaasti FINMARC-datan tuottamista myös mahdollisen MARC21:n käyttöönoton jälkeen, niin kauan kuin FINMARC-muotoisella tiedolla on riittävästi käyttäjiä.

Järjestelmätoimittajien kommenttien jälkeen kuultiin kirjastosektoreiden mielipiteitä.

Ammattikorkeakoulujen puolella ollaan tyytyväisiä siihen, että päätös formaatin vaihtamisesta on tehty. MARC21:n käyttöönotto yksinkertaistaa mm. kopioluettelointia ja datan muuntamista muihin metadataformaatteihin, kuten Dublin Coreen. Nyt lähdetään miettimään sitä miten projektissa mennään eteenpäin.

Yleisten kirjastojen kenttä on hyvin jakautunut formaattikysymyksen suhteen. Toisaalta ei ymmärretä miksi pitäisi tehdä asioita amerikkalaisten järjestelmien ehdoilla ja miksi tehdä muutosta jota ei oikeastaan ole tähän mennessä kaivattu. Toisaalta ymmärretään myös se, että yhteinen formaatti olisi järkevä ja tarpeen. Tunnelma on tällä hetkellä sellainen, että päätökset yhteisen formaatin suhteen on jo tehty, eivätkä kirjastot voi sille enää mitään. Suurimpana kysymyksenä nousevat esiin kustannukset, joita vaihtaminen aiheuttaisi. Jokainen kunta päättää asiasta itse, eikä mitään keskitettyä rahoitusta ole. Joissakin kunnissa on edelleen jäljellä merkkipohjaisia järjestelmiä, koska rahaa ei ole ollut tähänkään mennessä vaihtaa uudempaan. Kansalliskirjastoa arvosteltiin sanelupolitiikasta ja ajamisesta päätöksiin, joita ei voida tehdä koska ei ole rahaa. Todettiin myös, että ainakin pienemmissä yleisissä kirjastoissa luettelointia on monesti tehty asiakkaan kannalta eikä välttämättä oikeaoppisesti FINMARCin mukaan, joka tulee aiheuttamaan ongelmia mahdollisessa konversiossa.

Vastauksena yleisten kirjastojen huolenaiheisiin todettiin, että kansalliskirjasto on luvannut toimittaa mahdollisimman hyvää FINMARCia niin pitkään kuin joku sitä käyttää, ja BTJ tulee ”jatkojalostamaan” näitä tietueita niin kauan kuin toiminta on kaupallisesti kannattavaa. Siinä mielessä ei ole kyse siitä, että pakotettaisiin kaikki muutokseen. Suositus yhteisestä formaatista tullaan tekemään digitaalisen kirjaston ohjausryhmässä, johon kuuluu edustus kaikilta kirjastosektoreilta (koulukirjastoja lukuun ottamatta). Tavoitteena on, että päätös olisi yksimielinen.

Yleisten kirjastojen kommenttina esitettiin edelleen, päätös formaattiasiaista pitäisi tehdä yhtenä rintamana, koska ei olisi mitään järkeä siinä, että osa vaihtaisi formaattia ja osa ei – siitä vasta sotkua syntyisikin. Kentällä esiintyvä negatiivinen suhtautuminen johtuu osittain varmasti vääristä käsityksistä, joita MARC21:sta on päässyt syntymään. On esimerkiksi liikkunut huhuja, joiden mukaan musiikin osakohteita ei voi MARC21:ssa tehdä. Tietoa ei ole saatu tarpeeksi ja monikaan ei ole alkanut tutkimaan ja vertailemaan vain englanniksi [verkosta löytyvää](#) formaattia.

Todettiin, että osakohteisiin liittyvä väärinkäsitys johtunee siitä, että pääkaupunkiseudun kirjastojen MARC21:sta käyttävässä Millennium-järjestelmässä ei tehdä osakohdeluettelointia. Järjestelmässä olisi useampiakin vaihtoehtoja osakohdeluetteloinnin toteuttamiselle, mutta mikään niistä ei ole kelvannut pääkaupunkiseudun luetteloijille, joten osakohteita ei tehdä. Sama koskee auktoriteetteja; Millenniumissa olisi tapoja niiden toteuttamiseen, mutta niitä ei ole haluttu ottaa käyttöön. Tämä ei johdu MARC21-formaatista, vaan siitä että järjestelmän ao. piirrettä ei pääkaupunkiseudun kirjastoissa käytetä. Ero formaatin, järjestelmän ominaisuuksien ja järjestelmän soveltamisen välillä ei ole aina selvä, eikä voikaan olla muille kuin systeeminhoitajille. Myöskään luetteloinnin ja tiedonhaun suhdetta ei ole helppo ymmärtää, minkä vuoksi siitä tarvittaisiin koulutusta.

Tuotiin tiedoksi, että 12.1.2006 luettelointisääntöjen ohjausryhmä järjestää kaikille kirjastoille avoimen tilaisuuden otsikolla ”Uudistuva luettelointi”. Siellä yhtenä aiheena on mm. luettelointisääntöjen, formaatin ja kirjastojärjestelmän suhde.

Kommentoitiin myös sitä, että aina kun formaattia käytetään luovasti, törmätään ongelmiin ennemmin tai myöhemmin. Olipa käytetty formaatti mikä tahansa, aina on jossakin vaiheessa edessä konversio, ja silloin datan yhdenmukainen rakenteisuus on hyvin tärkeää. Peruskonversio hyvälaatuisella datalla on suhteellisen vaivatonta.

Kansalliskirjaston jatkosuunnitelmista formaattiasian suhteen todettiin, että olipa kirjastoverkon yhteinen suositus mikä tahansa, joka tapauksessa formaattivaihdon valmistelua jatketaan Voyager-kirjastojen osalta. Tarkoituksena on suomentaa MARC21-formaatti alustavan arvion mukaan ensi kesään mennessä ja sen jälkeen jatkaa Voyager-kirjastojen konversiosuunnitelman hiomista ja konversiosääntöjen muokkaamista. Kirjastoverkolle ja järjestelmätoimittajille pyritään tiedottamaan asioiden etenemisestä mahdollisimman hyvin, ja jos/kun konversiot ovat ajankohtaisia, tarjoamaan sitä varten mahdollisimman hyvät välineet. Myös koulutuksia on tarkoitus järjestää aikanaan sekä konversioiden tekemisestä että MARC21-luetteloinnista.

Todettiin, että jos datan laatua halutaan konversion avulla parantaa, mikä sekin on joissakin tapauksissa mahdollista, siinä vaaditaan erittäin hyvää tietokannan sisällön tuntemusta. Siksi jokainen kirjasto voi parhaiten vastata oman tietokantansa koneversiosta, ainakin Voyager-kirjastojen tapauksessa. Esimerkiksi yleisten kirjastojen kohdalla konversiot jäisivät todennäköisesti järjestelmätoimittajien tehtäväksi.

Kansalliskirjastolta toivottiin tiedotusta, josta kävisi selkeästi ilmi mitä hyötyjä muutoksista olisi ja ketkä niistä hyötyisivät ja millä tavalla. Miten hyötyy luetteloija ja miten hyötyy asiakas. Näitä kaikkia hyötyjä pitäisi analysoida suhteessa muutosten kustannuksiin. Myös Opetusministeriö on pidettävä ajan tasalla formaattikysymyksessä.

3. Edellisen kokouksen muistio

Edellisen kokouksen muistioon ei tullut korjauksia.

4. Ilmoitusasiat

Skandinaavisen virtuaalisen yhteisluettelon ohjausryhmä kokoontui 12.12.05. Hanke jatkuu ja sopimukset uusitaan modernisoituina. Tämä tarkoittaa sitä, että mm. myös yleisillä kirjastoilla on jatkossakin pääsy pohjoismaisiin luetteloihin.

5. RFID-työryhmän loppuraportti

Alustukseksi kerrottiin, että aloite RFID-tietomallin määrittämisen tekemiseen tuli järjestelmätoimittajilta, jotka halusivat yhteiset pelisäännöt. Pääasiassa oltiin huolestuneita siitä, että RFID-tekniikat mahdollistavat monia erilaisia toimintatapoja, jolloin tarroitettujen aineistojen liikkuvuus voi tulla ongelmalliseksi.

Työn pohjaksi löytyi tanskalaisten tekemä RFID-tietomalli, jota työryhmä käytti kotimaisen määrittämisen tekemiseen. Ryhmä käytti asiantuntijana Top Tunnisteen Pauli Tossavaista, jonka panos tekstin laadinnassa oli merkittävä. Keskeisin ero suomalaisen ja tanskalaisen määrittämisen välillä on se, että tanskalaisten mallissa kaikki data on suojaamatonta, mutta suomalaisessa mallissa haluttiin kirjoitussuojata kaikki pakolliset tietoelementit. Tämä ei vaikuta siihen, millainen ”tyhjän” tarran pitää olla, vaan muutos koskee vain datan kirjoittamistapaa. Lisäksi määriteltiin vapaalle alueelle yksi lisätietoelementti. Tanskalaiset

aikovat standardisoida oman määrittämisensä ISO:ssa, jolloin kiistakysymykseksi nousevat juuri nämä erot.

Suomen malli on mennyt tiedoksi pohjoismaihin ja mm. Norjassa se oli otettu mielenkiinnolla vastaan, koska siellä kansallisen RFID-tietomallin kehittäminen on juuri aloitettu. Teknillisen korkeakoulun kirjastolla on myös meneillään RFID-projekti, jonka yhteydessä oli tullut ilmi että Suomen tietomallista ei olla vielä kovin hyvin tietoisia. Tiedotusta ei olekaan sen suhteen vielä juuri tehty, joten se on hoidettava pikaisesti. Mm. kirja-alan toimijoiden yhteiseen EDI-tapaamiseen ollaan menossa puhumaan tästä uudesta määrittämisestä.

KATVE-ryhmä kävi läpi työryhmän laatiman RFID-tietomalliluonnoksen ja hyväksyi sen muutoksitta.

6. Standardoinnin tilannekatsaukset

NISON (National Information Standards organisation) Meta Search Initiative -työryhmä on julkistanut kommentoitavaksi kaksi tietohuoltoon liittyvää metadatastandardiluonnosta.

- Standardiluonnos Z39.91-200X tarjoaa työkalun kokoelmien kuvailemiselle. Näitä kuvailutietoja voivat käyttää sekä ihmiset löytääkseen ja valitakseen kokoelmia että tietokoneohjelmat, kuten esimerkiksi hakukoneet, jotka suorittavat tätä seulontaa ihmisten puolesta.
- Standardiluonnos Z39.92-200X puolestaan määrittelee miten kuvaillaan tiedonhakuun tarkoitettuja sähköisiä palveluja. Standardimuotoinen konelukuinen kuvaus palveluista auttaa muita järjestelmiä löytämään ne automaattisesti ja kommunikoimaan niiden kanssa.

Myös Juha Hakalan artikkelissa ”Metahaun metadata” (Tietolinja 2/2005) valotetaan tarkemmin näitä kahta standardia.

7. Kirjasto-ohjelmistojen kuulumisia

BookWhere - WebClarity

Versio 5.0 tulossa, siinä on mukana Unicode-tuki ja käyttöliittymäparannuksia. Joitakin lisenssejä on kansalliskirjastossa vielä myymättä, ja tarvittaessa hankitaan lisää.

Emilda - Realnode

Ei edustajia paikalla.

ENCompass - Endeavor

Versio 3.6 päivitys on käynnissä, sen mukana saadaan SRW/SRU, jolla saadaan toteutettua yhteys NELLiin. Dorian kokoelmista mainittiin UKK, joka on maksuton, Elektra, jonka viitteet ovat ilmaisia mutta kokotekstit maksullisia ja Raita, jonka kautta tekijänoikeudesta vapaat suomalaiset musiikkikappaleet ovat kaikkien kuunneltavissa verkossa.

Kirjasto - Abilita

Ei edustajia paikalla.

Libra III - Axiell

Uudesta MARC21-versiosta ei ollut vielä paljon kerrottavaa, mutta seuraavassa kokouksessa varmasti on.

MetaLib & SFX - Ex Libris

Molemmille kuuluu hyvää. Ensimmäinen alueportaali "Pohjan portti" on avattu. Siinä on mukana myös yleisiä kirjastoja amkien ja yliopistojen lisäksi. Myös amkien ensimmäinen portaali avasi hiljattain, ja siihen on oltu pääosin tyytyväisiä. MetaLibiin saadaan nykyisin korjauspäivityksiä kerran kuussa, kerralla tulee n. 20 korjausta. 13-merkkinen ISBN ei edelleenkään toimi SFX:ssä, mutta se on luvattu. Yleisten kirjastojen koulutuksia on parhaillaan käynnissä ja amkien koulutuksia on vielä tulossa keväällä. Yhteydet eri kirjastojärjestelmiin (Origo, Pallas, PrettyLib, pian myös Libra) toimivat melko hyvin.

Millennium - Innovative

Lokakuussa saatiin käyttöön tekstiviestit varausilmoituksista (maksullinen, ei kovin paljon käyttäjiä vielä). RFID-projekti etenee aikataulun mukaan, parissa ulkomaisessa Millennium/RFID-kirjastossa on vielä tarkoitus vieraila. Raportti valmistuu helmikuussa. Uutta Millennium-versiota ei ole vielä otettu käyttöön, koska siinä on skandiongelmiä. Todennäköisesti käyttöönotto siirtyy vuoden alkuun. Millenniumista tulee uusi versio kerran vuodessa. Viime kokouksessa mainitut käytettävyytutkimus ja MAP-projekti siirtyvät ensi vuoden puolelle. Erillisen hankintajärjestelmän mahdollisuutta tutkitaan edelleen.

Origo - ATP

Edellisen kokouksen jälkeen on saatu viisi uutta kirjastoa. Voyagerin ja Pallaksen kanssa yhteensopiva ajanvarausjärjestelmä on otettu käyttöön 11 kirjastossa. Muutamia isoja automaatti-tilauksia on työn alla. WebOrigion versio 5.2 on julkaistu, se sisältää uutuusluettelon sekä webissä että sähköpostilla asiakkaan profiilin mukaisesti, sekä käyttömaksut. Portalifyn kanssa on meneillään pilottihanke graafisesta sijaintiedosta. Tammikuussa Origosta tulee uusi versio, joka sisältää liittymän kunnan laskutusjärjestelmään ja avoimen hankintajärjestelmän, jolla on mahdollisuus tuottaa standardinmukaisia ennakkotietoja XML-tilauksina (tehty yhteistyössä Suomalaisen kirjakaupan ja Kirjavälityksen kanssa). Seuraava Origo-versio on aikataulutettu kesän jälkeen. Palaute kopioluettelointista on ollut positiivista, suuri osa kirjastoista tekee sitä.

PallasPro - TietoEnator

TietoEnator ja Axiell Bibliotek AB perustivat yhteisyrityksen TietoEnator Libraries Oy, joka aloitti toimintansa 1.10.2005. Yhteistyömallien etsiminen jatkuu. Piki-kirjastojen seutulainaus (Piski) on otettu käyttöön; aineistoa voidaan paikallistaa, kuljettaa ja lainata koko kimpan sisällä. Useimmat kirjastot ovat liittyneet BTJ ARVO-käyttäjiksi ja myös kopioluettelointia on alettu harrastaa enenevässä määrin. NELLIin on toteutettu SRW/SRU-rajapinta.

PrettyLib - PrettyBit

Ei edustajia paikalla.

USEMARCON

Graafinen käyttöliittymä 1.0 on nyt julkistettu. Sen avulla on helppo tutkia konversion tuloksia ja muokata konversiosääntöjä ja asetuksia. GUI lisätietoineen on saatavana KATVE-sivuilla. USEMARCONin versio 1.6 on ollut testikäytössä jo jonkin aikaa ja julkistetaan lähiaikoina.

Voyager - Endeavor

Hakukäyttöliittymään on tehty aika paljon paikallisia korjauksia ja siitä on saatu paljon käyttäjäystävällisempi kuin aikaisemmin. Korjaukset ovat tällä hetkellä käytössä lähinnä kansalliskirjaston tietokannoissa, mutta ennen pitkää niitä otetaan käyttöön myös muiden Voyager-kirjastojen hakukäyttöliittymissä. Unicode-versio on käytössä edelleen ja skandiongelmiin kanssa jatketaan taistelua. Versioon 5 piti alun perin päivittää vuoden vaihteessa, mutta se on siirretty hamaan tulevaisuuteen. palvelimen modernisointihanke on käynnistymässä ja alustava aikataulu toteutukselle on syyskuu 2006. Samalla selvitetään eri ohjelmistojen palvelimien konsolidointimahdollisuudet.

YAZ Proxy - IndexData

Yksi bugi on vielä korjattava, ennen kuin uusi versio voidaan julkaista. Hakuehtojen täytyy olla UTF-8:a myös MARC-8 -portissa. IndexDatan kanssa on edelleen vireillä hanke siitä, että rakennettaisiin tietokantakuvauksia keräävä automaatti, josta tulisi Open Source -ohjelma.

8. Muita asioita

Ei muita asioita.

9. Seuraava kokous ja kokouksen päättäminen

Seuraava kokous pidetään maanantaina 8.5.2006 klo 13 alkaen Helsingin yliopiston kirjastossa (Teollisuuskatu 23), kokoushuoneessa B453. Puheenjohtaja päätti kokouksen klo 15:45.